

Analysis of structural equations in the relationship between family communication patterns with tendency to critical thinking and students' happiness with the mediating role of cognitive flexibility in students

Neda. Eshagh Neymvari¹, Shahnam. Abolghasemi*² & Tahereh. Hamzehpoor Haghghi³

1. PhD student General Psychology, Department of Psychology, Tonekabon Branch, Islamic Azad University, Tonekabon, Iran
2. Associate Professor, Department of Psychology, Tonekabon Branch, Islamic Azad University, Tonekabon, Iran
3. Assistant Professor, Department of Psychology, Lahajan Branch, Islamic Azad University, Lahajan, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article type

Original research

Pages: 61-75

Corresponding Author's Info

Email:

sh.abolghasemi@toniau.ac.ir

Article history:

Received: 2022/01/11

Revised: 2023/03/03

Accepted: 2022/04/10

Published online: 2023/04/22

Keywords:

family communication patterns,
critical thinking tendency,
happiness, cognitive flexibility

ABSTRACT

Background and Aim: Critical thinking skills in itself are a type of cognitive skills that emphasize on cognitive strategies and the aspect of tendency to critical thinking, on the attitudinal components of thinking and the internal motivation to solve problems. The present study was conducted with the aim of determining the fit of the model based on the relationship between family communication patterns with tendency to critical thinking and happiness with the mediating role of cognitive flexibility in students. **Methods:** The current research method was descriptive-correlation type. The statistical population of this study was the female students of the second grade of public schools in Chalus city. Using random cluster sampling, a sample of 319 people was selected. The data collection tools were Ricketts (2003) critical thinking tendency questionnaire, Dennis and Vanderwaal (2010) cognitive flexibility questionnaire, Koerner and Fitzpatrick (2002) communication patterns questionnaire and Oxford happiness inventory (Argyle et al., 1989). Data analysis was done by Pearson correlation method. **Results:** It showed that there is a positive and significant relationship between family communication patterns with tendency to critical thinking ($r=0.34$; $P<0.05$) and happiness ($r=0.35$; $P<0.05$). There is a positive and significant relationship between cognitive flexibility with tendency to critical thinking ($r=0.73$; $P<0.01$) and happiness ($r=0.69$; $P<0.01$). **Conclusion:** Based on the results of structural equation modeling, the model based on the relationship between family communication patterns with tendency to critical thinking and happiness with the mediating role of cognitive flexibility in students has sufficient fit. It is expected that the effect of factors such as family communication patterns and cognitive flexibility on increasing happiness and tendency to critical thinking in students will be noticed by researchers and educational planners and consultants.

This work is published under CC BY-NC 4.0 licence.

© 2023 The Authors.

How to Cite This Article:

Eshagh Neymvari, N., Abolghasemi, Sh., & Hamzehpoor Haghghi, T. (2023). Analysis of structural equations in the relationship between family communication patterns with tendency to critical thinking and students' happiness with the mediating role of cognitive flexibility in students. *jayps*, 4(1): 61-75.

تحلیل معادلات ساختاری در رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده با گرایش به تفکر انتقادی و شادکامی دانش‌آموزان با نقش میانجی انعطاف‌پذیری شناختی در دانش‌آموزان

ندا اسحاق نیموری^۱، شهنام ابوالقاسمی*^۲، طاهره حمزه پور حقیقی^۳

۱. دانشجوی دکتری روانشناسی عمومی، گروه روانشناسی، واحد تنکابن، دانشگاه آزاد اسلامی، تنکابن، ایران.

۲. دانشیار، گروه روانشناسی، واحد تنکابن، دانشگاه آزاد اسلامی، تنکابن، ایران.

۳. استادیار، گروه روانشناسی، واحد لاهیجان، دانشگاه آزاد اسلامی، لاهیجان، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: مهارت‌های تفکر انتقادی به خودی خود، نوعی از مهارت‌های شناختی است که بر راهبردهای شناختی و جنبه گرایش به تفکر انتقادی بر اجزای نگرشی تفکر و انگیزه پایدار درونی برای حل مسائل تأکید دارد. مطالعه حاضر با هدف تعیین برازش مدل مبتنی بر رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده با گرایش به تفکر انتقادی و شادکامی با نقش میانجی انعطاف‌پذیری شناختی در دانش‌آموزان انجام شد. **روش پژوهش:** روش پژوهش حاضر از نوع توصیفی-همبستگی بود. جامعه آماری این مطالعه دانش‌آموزان دختر مقطع دوم متوسطه مدارس دولتی شهر چالوس بودند. با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای نمونه‌ای به حجم ۳۱۹ نفر انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه گرایش به تفکر انتقادی ریکتس (۲۰۰۳)، پرسشنامه انعطاف‌پذیری شناختی دنیس و وندروال (۲۰۱۰)، پرسشنامه الگوهای ارتباطی کوثرنر و فیتزپاتریک (۲۰۰۲) و فهرست شادکامی آکسفورد (آرگایل و همکاران، ۱۹۸۹) بود. تجزیه و تحلیل داده‌ها با روش همبستگی پیرسون انجام شد. **یافته‌ها:** نشان داد بین الگوهای ارتباطی خانواده با گرایش به تفکر انتقادی ($r=0/34$; $P<0/05$) و شادکامی ($r=0/35$; $P<0/05$) رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. بین انعطاف‌پذیری شناختی با گرایش به تفکر انتقادی ($r=0/73$; $P<0/01$) و شادکامی ($r=0/69$; $P<0/01$) رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. **نتیجه‌گیری:** بر اساس نتایج مدلیابی معادلات ساختاری مدل مبتنی بر رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده با گرایش به تفکر انتقادی و شادکامی با نقش میانجی انعطاف‌پذیری شناختی در دانش‌آموزان از برازش کافی برخوردار است. انتظار می‌رود تاثیر عواملی همچون الگوهای ارتباطی خانواده و انعطاف‌پذیری شناختی بر افزایش شادکامی و گرایش به تفکر انتقادی در دانش‌آموزان مورد توجه محققان و برنامه ریزان تعلیم و تربیت و مشاوران قرار گیرد.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: علمی پژوهشی

صفحات: ۶۱-۷۵

اطلاعات نویسنده مسئول

ایمیل:

sh.abolghasemi@toniau.ac.ir

سابقه مقاله

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۱۰/۲۱

تاریخ اصلاح مقاله: ۱۴۰۱/۱۲/۱۲

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۰۱/۲۱

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۲/۰۲

واژگان کلیدی

الگوهای ارتباطی خانواده، گرایش به تفکر انتقادی، شادکامی، انعطاف‌پذیری شناختی.

انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با CC BY-NC 4.0 صورت گرفته است.

تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است.

شیوه استناد به این مقاله

اسحاق نیموری، ن، ابوالقاسمی، ش، و حمزه پور حقیقی، ط. (۱۴۰۲). تحلیل معادلات ساختاری در رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده با گرایش به تفکر انتقادی و شادکامی دانش‌آموزان با نقش میانجی انعطاف‌پذیری شناختی در دانش‌آموزان. *مطالعات روان‌شناختی نوجوان و جوان*، ۱(۴): ۶۱-۷۵.

مقدمه

یکی از توانایی‌های فکری ارزنده‌ای که دانش آموزان باید در مدارس کسب کنند این است که شنیده‌ها، خوانده‌ها، اندیشه‌ها و اعتقادهای مختلفی را که در زندگی با آن‌ها روبرو می‌شوند، ارزشیابی کنند و درباره آن‌ها تصمیم‌های منطقی بگیرند؛ این توانایی ارزنده تفکر انتقادی^۱ نام دارد (فیروزفر، فقیهی و عرفانی، ۱۳۹۹). گرایش به تفکر انتقادی^۲ یکی از چالش‌های مهم مدارس هزاره سوم است که زمینه رشد و ارتقای دانش آموزان در موفقیت‌های تحصیلی و شغلی را فراهم می‌نماید (ملکی آوارسین و همکاران، ۱۳۹۵). مهارت‌های تفکر انتقادی^۳ به خودی خود، نوعی از مهارت‌های شناختی است. در حقیقت، بدون گرایش مثبت نسبت به تفکر انتقادی، بعد عاطفی این نوع تفکر رخ نداده و یا زیر سطح استاندارد نمود می‌کند و بدین جهت، گرایش به تفکر انتقادی، بخشی حیاتی از تفکر انتقادی است. تفکر انتقادی شامل دو جنبه مهارت تفکر انتقادی و گرایش به تفکر انتقادی است. جنبه مهارت تفکر انتقادی بر راهبردهای شناختی و جنبه گرایش به تفکر انتقادی بر اجزای نگرشی تفکر و انگیزه پایدار درونی برای حل مسائل تأکید دارد (باقری و همکاران، ۱۳۹۸).

همچنین، نشاط و شادکامی^۴ همواره به عنوان یکی از مهم‌ترین نیازهای دانش آموزان در مدارس مطرح بوده است. شادکامی یکی از فاکتورهایی است که اخیراً در رشته روانشناسی سلامت مطرح شده و یکی از مهمترین نیازهای روانی بشر است که تأثیر عمده‌ای در شکلگیری شخصیت و سلامت روان دارد (یزدی و ابوالمعالی، ۲۰۱۴). شادی، ضرورت و نیاز دنیای امروز است و نیروی محرکه‌ای است که باعث انگیزه و فعالیت و توانمندی و امیدواری در فرد می‌شود و عنصر مرکزی زندگی خوب است (لومان و همکاران، ۲۰۱۶). از نظر آرگایل (۲۰۰۵) شادکامی دارای ابعاد عاطفی، شناختی و هیجانی است.

از جمله متغیرهای مرتبط با شادکامی (روزبهی، ۱۳۹۱) و تفکر انتقادی (قدومی زاده و فولادچنگ، ۱۳۹۴)، الگوهای ارتباطی^۵ خانواده است. بر اساس نظریه الگوهای ارتباطی کوثرنر و فیتز پاتریک (۲۰۰۲)، مفهوم الگوهای ارتباطی خانواده^۶ به چگونگی ارتباط اعضای خانواده با یکدیگر و اینکه افراد خانواده چگونه ارتباطات خانوادگی را معنا می‌کنند، اشاره دارد که داری دو بعد زیربنایی جهتگیری همنوایی^۷ و جهتگیری گفت‌ووشنود^۸ است (مرزی فر، ۱۳۹۹). الگوهای ارتباطی، شخصیت، یادگیری، اعتماد به نفس، قدرت انتخاب و تصمیم‌گیری منطقی افراد خانواده را تحت تاثیر قرار می‌دهد (هانسون و اولسون، ۲۰۱۸). گفت و شنود بالا پیش‌بینی‌کننده مثبت و معناداری برای سلامت جسمانی و روانی اعضای خانواده است (بهرامی و خوشبخت، ۱۳۹۴). کورش نیا و لطیفیان (۱۳۹۰) نشان داده‌اند موقعیت‌های متفاوتی که خانواده‌ها در طول این دو بعد دارند، می‌تواند در شکلگیری تفکر انتقادی فرزندان مؤثر باشد. نتیجه مطالعه قدومی زاده و فولادچنگ (۱۳۹۴) بیانگر این بود که جهت‌گیری گفت و شنود خانواده به طور مثبت و جهت‌گیری همنوایی به طور منفی گرایش به تفکر انتقادی را پیش‌بینی می‌کند. کورش نیا و لطیفیان (۱۳۹۰) در مطالعه خود نشان دادند الگوهای ارتباطات خانواده و استادان در رابطه بین ارزش‌های فرهنگی جامعه و گرایش‌های تفکر انتقادی دانشجویان اثر واسطه‌ای دارد. مطالعات همچنین بیانگر رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده و شادکامی بوده‌اند. روزبهی (۱۳۹۱) در مطالعه خود نشان داد ابعاد سازگاری و الگوهای ارتباطی خانواده (گفت و شنود و همنوایی)، پیش‌بینی‌کننده شادکامی هستند. در مطالعه کیم و کانگ (۲۰۰۸) نیز کودکان دختر برون‌گرا که ارتباط صمیمی با والدین داشتند، بیشترین میزان شادمانی را احساس می‌کردند.

5 Communication patterns
6 Family communication patterns
7 Conformity-orientation
8 Conversation-orientation

1 Critical thinking
2 Critical thinking dispositions
3 Critical thinking skills
4 Happiness

را به ارمغان آورند؛ یک پیامد هیجانی که ایجاد شادکامی در فرزندان بوده که نشاط تحصیلی را نیز برمی انگیزند و پیامد شناختی گرایش به تفکر انتقادی. هر دوی این نتایج منجر به رشد و تعالی در امر تحصیل و وسعت فکر و سلامت روان در فرزندان و در نتیجه آینده سازان جامعه خواهد بود. از این رو مطالعه پیش رو این سوال را مطرح می کند که آیا بین الگوهای ارتباطی خانواده با گرایش به تفکر انتقادی و شادکامی با نقش میانجی انعطاف پذیری شناختی در دانش آموزان رابطه وجود دارد؟

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر از نوع توصیفی-همبستگی بود. جامعه آماری این مطالعه دانش آموزان دختر مقطع دوم متوسطه مدارس دولتی شهر چالوس بودند. معیارهای ورود به مطالعه شامل تحصیل در مدارس دولتی شهر چالوس، سن تقویمی ۱۵ تا ۱۹ سال، جنسیت دختر و شاغل به تحصیل در مقطع دوم متوسطه بود. روش نمونه گیری تصادفی خوشه ای بود. از بین ۹ مدرسه دخترانه دولتی شهر چالوس در مقطع متوسطه، هفت مدرسه بصورت تصادفی انتخاب شدند. از هر مدرسه به تصادف یک کلاس از هر پایه انتخاب شدند که در مجموع از هر مدرسه، ۳ کلاس انتخاب گردید. به این ترتیب، جمعاً از بین هفت مدرسه، ۲۱ کلاس انتخاب شدند. سپس از هر کلاس، بر اساس فهرست نام دانش آموزان، انتخاب تصادفی صورت گرفت. این دانش آموزان پرسشنامه های پژوهش را شامل گرایش به تفکر انتقادی ریکتس (۲۰۰۳)، انعطاف پذیری شناختی دنیس و وندروال (۲۰۱۰)، الگوهای ارتباطی کوثرنر و فیتزپاتریک (۲۰۰۲) و فهرست شادکامی آکسفورد (آرگایل و همکاران، ۱۹۸۹) دریافت کرده و به آنها پاسخ دادند. پس از جمع آوری پرسشنامه ها و حذف پرسشنامه های مخدوش، داده های مربوط به ۳۱۹ نمونه مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت ($n = 319$). از جمله ملاحظات اخلاقی در

یکی دیگر از متغیرهای مرتبط با شادکامی (حسینی و همکاران، ۱۳۹۴) و تفکر انتقادی (گونر و گوکچی، ۲۰۲۱)، انعطاف پذیری شناختی است. انعطاف پذیری شناختی^۱ معمولاً به عنوان یکی از کارکردهای اجرایی توصیف می شود (حقیقتی و همکاران، ۱۳۹۸). از نظر دنیس و وندروال (۲۰۱۰)، انعطاف پذیری شناختی شامل دو سازه ادراک گزینه های مختلف^۲ و ادراک کنترل پذیری^۳ است که به تغییرات اساسی در ارائه مجدد فکری در روبروشدن با موقعیت های جدید و غیر قابل پیش بینی به منظور سازگاری با محرک های در حال تغییر محیطی اشاره دارند. شواهد پژوهشی نشان می دهند انعطاف پذیری شناختی با بهزیستی روان شناختی در ارتباط بوده و با کاهش افسردگی، اضطراب و آشفتگی روانی مرتبط است (دمیرتاش، ۲۰۲۰a؛ مالکاش و کیسن ماتلو، ۲۰۱۹؛ کاتو، ۲۰۱۲). همچنین، نتیجه مطالعه اوزکان و اسن (۲۰۱۶) نشان داد که انعطاف پذیری شناختی بالا، نشانه بالا بودن خودکارآمدی تحصیلی، اجتماعی و هیجانی است. مطالعه گونر و گوکچی (۲۰۲۱) نشان داد گرایش به تفکر انتقادی و انعطاف پذیری شناختی بر یکدیگر تأثیر مثبت و معناداری دارند. حسینی و همکاران (۱۳۹۴) نشان دادند انعطاف پذیری شناختی باعث می شود که شادکامی ذهنی افراد حفظ گردد. در همین راستا، مطالعه دمیرتاش (۲۰۲۰b) نشان داد انعطاف پذیری شناختی با شادکامی همبستگی مثبت دارد. نتیجه مطالعه کیستن و همکاران (۲۰۰۹) نیز بیانگر این بود که بیان خانواده به طور مثبت انعطاف پذیری شناختی بزرگسالان جوان را پیش بینی می کند، در حالی که اجتناب از تعارض به عنوان یک پیش بینی منفی ظاهر شد. چنانکه مطالعات انجام شده و ادبیات نظری مطالعه پیش رو نشان می دهد الگوهای ارتباطی خانواده و جو ارتباط بین فردی در خانواده می تواند موجب پرورش انعطاف پذیری شناختی در فرزندان شده و با افزایش بهزیستی روان شناختی در آنها، دو پیامد مهم

نقل از قدومی زاده و فولادچنگ، ۱۳۹۴). قنبری ها شم آبادی و همکاران (۱۳۹۱) ضریب پایایی این ابزار را برای نمره کل، خلاقیت، بلوغ شناختی و درگیر شدن به ترتیب ۰/۷۹، ۰/۷۱، ۰/۸۰ و ۰/۵۷ گزارش نموده اند. در پژوهش قدومی زاده و فولادچنگ (۱۳۹۴) برای ارزیابی پایایی از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. میزان ضریب آلفای کرونباخ برای نمره کل آزمون ۰/۷۳ و برای زیرمقیاس های خلاقیت، بلوغ شناختی و درگیر شدن به ترتیب برابر با ۰/۷۴، ۰/۵۶ و ۰/۷۵ بود. همچنین برای تعیین روایی سازه و تأیید ساختار عاملی مقیاس یاد شده برای استفاده در ایران از تحلیل عاملی به روش مؤلفه اصلی با چرخش قائم استفاده شد.

۲. پرسشنامه شادکامی. فهرست شادکامی آکسفورد در سال ۱۹۸۹ توسط آرگایل و همکاران تهیه شد. این پرسشنامه شامل ۲۹ پرسش چهارگزینه‌ای است که در هر پرسش، فرد درباره احساس ناشادمانی تا شادی بسیار زیاد خود قضاوت می‌کند. این پرسشنامه توسط آرگایل و لو (۱۹۹۰) تجدیدنظر شده و سازه‌های روانشناختی مربوط به علائق اجتماعی، برونگرایی، مهربانی، موافقت، شوخ طبعی، احساس هدمندی، خودبستگی، حرمت خود، پذیرش خود، سلامت جسمی، خودمختاری، مکان کنترل و احساس زیباشناختی را ارزیابی می‌کند (ادیبی و گرچی، ۱۳۹۶). این پرسشنامه در طیف لیکرت به شکل مستقیم نمره گذاری می‌شود؛ بدین صورت که پاسخ الف نمره ۰، پاسخ ب نمره ۱، پاسخ ج نمره ۲ و پاسخ د نمره ۳ دریافت می‌کند. دامنه نمرات بین ۰ تا ۸۷ می‌باشد و نمرات کمتر از ۴۳ نشان دهنده شادکامی پایین تر از میانگین است؛ بنابراین، این پرسشنامه دارای نمره کل است. از نظر روایی سازه، از آنجا که شادمانی دارای سه بخش عاطفه مثبت، رضایت و نبود عاطفه منفی دانسته شده، همبستگی این پرسشنامه با مقیاس عاطفه مثبت برادبرن (۱۹۶۳) ۰/۳۲ و پرسشنامه افسردگی بک

مطالعه حاضر رعایت موارد ذیل بود: ۱) اهداف تحقیق برای دانش‌آموزان شرح داده شد. ۲) دانش‌آموزان با رضایت شخصی و نیز رضایت‌نامه یکی از والدین وارد مطالعه شدند. ۳) دانش‌آموزان و والدین آن‌ها از این حق برخوردار بودند که از نتیجه پرسشنامه‌های اجرا شده مطلع شوند و ۴) دانش‌آموزان حق داشتند در صورت عدم تمایل، از ادامه پاسخ به پرسشنامه‌ها و آزمون تحقیق صرفنظر کنند. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش همبستگی پیرسون و مدل‌یابی معادلات ساختاری و با نرم‌افزارهای اسپاس و لیزرل انجام شد.

ابزار پژوهش

۱. پرسشنامه گرایش به تفکر انتقادی. برای سنجش گرایش به تفکر انتقادی از سیاهه گرایش به تفکر انتقادی (ریکتس، ۲۰۰۳) استفاده شد که شامل ۳۳ گویه است. این مقیاس پس از آنکه مور، راد و پنیفیلد (۲۰۰۲) به نتایج متفاوت و مهمی درباره پرسشنامه گرایش به تفکر انتقادی کالیفرنیا که پیش از آن توسط فاشیون (۱۹۹۰) ساخته شده بود دست یافتند، طراحی شد. ریکتس سعی کرد یک مقیاس کوتاه‌تر، تأثیرگذارتر و پایاتر تهیه کند (به نقل از قدومی زاده و فولادچنگ، ۱۳۹۴). این پرسشنامه یک ابزار خودگزارشی است که میزان گرایش یا تمایل به تفکر انتقادی را می‌سنجد و دارای سه خرده مقیاس خلاقیت، بلوغ شناختی و درگیر شدن یا تعهد است. آزمودنی در یک مقیاس لیکرت پنج درجه‌ای از نمره ۱ (کاملاً مخالفم) تا نمره ۵ (کاملاً موافقم) میزان مخالفت یا موافقت خود را با هریک از عبارات مشخص می‌کند. این پرسشنامه دارای نمره کل است. ریکتس (۲۰۰۵) ضریب پایایی را برای زیرمقیاس خلاقیت ۰/۷۶، درگیر شدن ۰/۸۵ و بلوغ شناختی ۰/۵۹ گزارش کرد. از آنجایی که این مقیاس بر مبنای کار اصلی فاشیون (۱۹۹۰) تهیه شده، روایی سازه آن تأیید شده است و پایایی این مقیاس در ایران، در پژوهش‌های چندی مطلوب گزارش شده است (به

همنوایی ۰/۸۸ به دست آمد که نشانگر اعتبار مطلوب این ابزار است. برای تعیین روایی پرسشنامه از روش تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد و دامنه بار عاملی ماده‌ها برای بعد گفت و شنود ۰/۴۹ تا ۰/۶۲ و برای همنوایی ۰/۶۰ تا ۰/۷۰ به دست آمد. شاخص‌های برازش مدل تحلیل عاملی تأییدی نیز حاکی از برازش مطلوب این مدل بود.

۴. پرسشنامه انعطاف‌پذیری شناختی. پرسشنامه انعطاف‌پذیری شناختی توسط دنیس و وندروال (۲۰۱۰) ساخته شد و یک ابزار خودگزارشی کوتاه ۲۰ سؤالی است که برای سنجش نوعی از انعطاف‌پذیری شناختی که در موفقیت فرد برای چالش و جایگزینی افکار ناکارآمد با افکار کارآمدتر لازم است، به کار می‌رود. این پرسشنامه برای ارزیابی میزان پیشرفت فرد در کار بالینی و غیربالینی و برای ارزیابی میزان پیشرفت فرد در ایجاد تفکر انعطاف‌پذیر در درمان بیماری به کار می‌رود و تلاش دارد تا سه جنبه از انعطاف‌پذیری شناختی را بسنجد: ۱) میل به درک موقعیت‌های سخت به‌عنوان موقعیت‌های قابل کنترل (کنترل)، ۲) توانایی درک چندین توجیه جایگزین برای رویدادهای زندگی و رفتار انسان‌ها (جایگزین‌ها برای رفتارهای انسانی) و ۳) توانایی ایجاد چندین راه‌حل جایگزین برای موقعیت‌های سخت (جایگزین‌ها). سؤالات در طیف لیکرت هفت درجه‌ای (از کاملاً مخالفم نمره ۱ تا کاملاً موافقم نمره ۷) تنظیم شده‌اند. هرچه نمره فرد در این پرسشنامه بالاتر باشد نشانگر انعطاف‌پذیری شناختی بیشتر است. دنیس و وندروال (۲۰۱۰) نشان دادند که این پرسشنامه از ساختار عاملی، روایی همگرا و روایی همزمان مناسبی برخوردار است. اعتبار هم‌زمان این پرسشنامه با افسردگی بک برابر با ۰/۳۹- و روایی همگرایی آن با مقیاس انعطاف‌پذیری شناختی مارتین و رابین ۰/۷۵ بود (دنیس و واندروال، ۲۰۱۰). دنیس و وندروال (۲۰۱۰) همچنین پایایی این پرسشنامه را با روش

(۱۹۶۱)، ۰/۵۲- محاسبه شده است (ادیبی و گرجی، ۱۳۹۵). پایایی این مقیاس در تحقیق آرگایل و همکاران (۱۹۸۹) روی ۳۴۷ آزمودنی با روش آلفای کرونباخ برابر با ۰/۹۰ و با روش بازآزمایی برابر با ۰/۷۸ بوده است. پایایی این پرسشنامه در پژوهش ادیبی و گرجی (۱۳۹۵) با استفاده از روش آلفای کرونباخ ۰/۹۲ محاسبه شد.

۳. پرسشنامه الگوهای ارتباطی. پرسشنامه الگوهای ارتباطی، توسط کوئرر و فیتزپاتریک (۲۰۰۲) ساخته شد. در این پرسشنامه آزمودنی‌ها ۲۶ ماده را که مربوط به شیوه ارتباط در خانواده است، مشخص می‌کنند که هر جمله تا چه اندازه در مورد آنها صدق می‌کند. این پرسشنامه دو بعد گفت‌و شنود و همنوایی را می‌سنجد. برای پاسخگویی به ماده‌های این پرسشنامه از طیف ۵ درجه‌ای لیکرت (به شدت مخالفم=۱ تا به شدت موافقم=۵) استفاده شده است. با توجه به نمرات پاسخ‌دهندگان، برای هر زیرمقیاس یک نمره میانگین محاسبه می‌شود. این پرسشنامه فاقد نمره کل است. فیتزپاتریک (۲۰۰۴) اعتبار این پرسشنامه را با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای دو بعد گفت‌و شنود و همنوایی به ترتیب برابر ۰/۸۹ و ۰/۷۹ گزارش کرده است (به نقل از فاتحی و همکاران، ۱۳۹۹). روایی محتوایی، ملاکی و سازه این پرسشنامه در پژوهش‌های متعدد، مطلوب گزارش شده است. در پژوهش فرحمند و فولادچنگ (۱۳۹۶) ضریب آلفای کرونباخ برای جهتگیری گفت‌و شنود و همنوایی به ترتیب ۰/۹۱ و ۰/۸۷ گزارش شد و روایی سازه ابزار با روش همسانی درونی از طریق محاسبه ضریب همبستگی بین هریک از ابعاد با ماده‌های تشکیل‌دهنده پرسشنامه، برای جهتگیری گفت‌و شنود در دامنه ۰/۶۲ تا ۰/۷۷ و برای جهتگیری همنوایی در دامنه ۰/۶۳ تا ۰/۷۶ به دست آمد. در پژوهش فاتحی و همکاران (۱۳۹۹)، ضریب آلفا برای جهتگیری گفت‌و شنود ۰/۸۹ و برای جهتگیری

نمره کل این پرسشنامه و دو خرده‌مقیاس آن رابطه معناداری با نمره کل افسردگی بک داشت که به ترتیب معادل $0/67$ ، $0/58$ و $0/60$ بود. در مطالعه خوش‌سرور و میکائیلی (۱۴۰۰) پایایی کل این آزمون به روش آلفای کرونباخ $0/88$ محاسبه شد.

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی مربوط به ۳۱۹ نفر دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه دوم مدارس دولتی شهر چالوس در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰، بیانگر این بود که دانش‌آموزان ۱۷ سال به‌تعداد ۸۰ نفر ($25/08$ درصد) بیشترین حجم نمونه و دانش‌آموزان ۱۹ سال به‌تعداد ۴۸ نفر ($15/05$ درصد) کمترین حجم نمونه را به خود اختصاص دادند. دانش‌آموزان فرزند اول به‌تعداد ۱۴۰ نفر ($43/89$ درصد) بیشترین حجم نمونه و دانش‌آموزان فرزند سوم به‌تعداد ۵۴ نفر ($16/93$ درصد) کمترین حجم نمونه را شامل می‌شدند. دانش‌آموزان پایه دوازدهم به‌تعداد ۱۱۳ نفر ($35/42$ درصد) بیشترین حجم نمونه و دانش‌آموزان پایه دهم به‌تعداد ۱۰۵ نفر ($32/91$ درصد) کمترین حجم نمونه را شامل می‌شدند. در جدول ۱، ویژگی‌های توصیفی متغیرهای پژوهش آورده شده است.

آلفای کرونباخ برای کل مقیاس، کنترل و جایگزین‌ها به‌ترتیب $0/91$ ، $0/84$ و $0/91$ و با روش بازآزمایی به‌ترتیب $0/81$ ، $0/75$ و $0/77$ به‌دست آوردند. در ایران، برخلاف مقیاس اصلی که تنها دو خرده‌مقیاس به‌دست آمد، پرسشنامه انعطاف‌پذیری شناختی دارای سه خرده‌مقیاس کنترل، جایگزین‌ها و جایگزین‌ها برای رفتارهای انسانی است. دنیس و وندروال (۲۰۱۰) نشان دادند که دو خرده‌مقیاس جایگزین‌ها برای رفتارهای انسانی و جایگزین‌ها، یک معنی دارند و عامل کنترل به عنوان خرده‌مقیاس دوم در نظر گرفته شد. شاره، فرمانی و سلطانی (۲۰۱۴) ضریب بازآزمایی و ضرایب آلفای کرونباخ کل مقیاس را به ترتیب $0/71$ و $0/90$ گزارش کردند. آن‌ها همچنین، ضریب اعتبار بازآزمایی خرده‌مقیاس‌های کنترل، جایگزین‌ها و جایگزین‌ها برای رفتارهای انسانی را به‌ترتیب $0/55$ ، $0/72$ و $0/57$ و ضرایب آلفای کرونباخ را برای خرده‌مقیاس‌های فوق به ترتیب $0/87$ ، $0/89$ و $0/55$ گزارش کردند (به نقل از سلطانی و همکاران، ۱۳۹۲). در مطالعه کهندانی و ابوالمعالی الحسینی (۱۳۹۶) همسانی درونی نمره کل این پرسشنامه و دو عامل جایگزین‌ها و کنترل به ترتیب معادل $0/89$ ، $0/78$ و $0/81$ به دست آمد. همچنین

جدول ۱. ویژگی‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	میانگین	انحراف معیار	حداکثر	حداقل	کجی	کشیدگی
تفکر انتقادی	۱۲۹/۶۸	۱/۹۲	۱۶۵	۶۹	$-0/546$	$0/664$
شادکامی	۱۱۲/۷۹	۱/۲۰	۱۴۵	۶۷	$-0/419$	$0/331$
گفت‌وشنود	۵۸/۵۸	۳/۳۲	۷۵	۳۵	$-0/321$	$-0/522$
همنوایی	۴۳/۱۶	۲/۹۴	۵۵	۲۱	$-0/484$	$-0/154$
الگوهای ارتباطی	۱۰۱/۷۴	۱/۰۰۳	۱۳۰	۶۲	$-0/397$	$-0/436$
انعطاف‌پذیری شناختی	۷۷/۸۲	۱/۸۲	۱۰۰	۳۹	$-0/423$	$-0/329$

و کشیدگی متغیرهای پژوهش همگی بین -2 و $+2$ هستند، داده‌ها دارای توزیع نرمال هستند. در ادامه، ضرایب همبستگی متغیرهای پژوهش در جدول ۲ آورده شده است.

داده‌های جدول ۱ بیانگر این است که بیشترین میانگین مربوط به تفکر انتقادی با مقدار $129/68$ و کمترین میانگین مربوط به همنوایی (الگوهای ارتباطی) با مقدار $43/16$ است. همچنین، با توجه به اینکه آماره‌های کجی

جدول ۲. ماتریس همبستگی متغیرهای پژوهش						
متغیرها	۱	۲	۳	۴	۵	۶
۱- گفت و شنود	۱					
۲- همنوایی	۰/۵۶۷**	۱				
۳- الگوهای ارتباطی	۰/۹۳۸**	۰/۹۱۴**	۱			
۴- انعطاف پذیری شناختی	۰/۹۳۵**	۰/۶۱۰**	۰/۸۴۷**	۱		
۵- تفکر انتقادی	۰/۷۶۵**	۰/۶۸۰**	۰/۷۸۳**	۰/۷۳۳**	۱	
۶- شادکامی	۰/۶۸۵**	۰/۷۵۶**	۰/۷۷۵**	۰/۶۹**	۰/۹۳۸**	۱

بررسی نرمال بودن داده‌ها، از آزمون کجی و کشیدگی استفاده شد (جدول ۱). با توجه به اینکه آماره‌های کجی و کشیدگی متغیرهای پژوهش همگی بین ۲- و ۲+ بودند، فرض نرمال بودن داده‌ها تایید شد. جهت بررسی هم خطی چندگانه، از آماره تحمل و عامل تورم واریانس استفاده شد که برای همه متغیرها آماره تورم واریانس کمتر از ۱۰ و آماره تحمل بیشتر از ۰/۱ بود؛ بنابراین، مفروضه عدم هم خطی چندگانه رعایت شد. همچنین، برای آزمون مفروضه استقلال خطاها از آزمون دوربین واتسون استفاده شد. مقدار به دست آمده در این پژوهش برابر با ۲/۶۶ بود که چون در طیف ۱/۵ تا ۲/۵ قرار دارد، بیانگر رعایت مفروضه استقلال خطاهاست. با توجه به رعایت مفروضه‌ها می‌توان برازندگی الگوی پیشنهادی را بر اساس معیارهای برازندگی ارزیابی کرد. برای ارزیابی مدل پیشنهادی این پژوهش از روش تحلیل مسیر استفاده شد.

مدل پیشنهادی جهت تدوین مدل ساختاری تبیین مدل ساختاری برای الگوهای ارتباطی خانواده با گرایش به تفکر انتقادی و شادکامی با نقش میانجی انعطاف پذیری شناختی در دانش آموزان به دست آمده است که در نمودار ۱ قابل مشاهده است. همچنین، جدول ۳ شاخص‌های برازش مدل به همراه مقادیر مطلوب را نشان می‌دهد.

نتایج ضریب همبستگی پیرسون نشان داد که بین الگوی ارتباطی گفت و شنود با گرایش به تفکر انتقادی رابطه مثبت و معنادار ($P < 0/01$; $r = 0/765$)؛ بین الگوی ارتباطی همنوایی با گرایش به تفکر انتقادی رابطه مثبت و معنادار ($P < 0/01$; $r = 0/680$)؛ بین الگوی ارتباطی گفت و شنود با شادکامی رابطه مثبت و معنادار ($P < 0/01$; $r = 0/685$)؛ بین الگوی ارتباطی همنوایی با شادکامی رابطه مثبت و معنادار ($P < 0/01$; $r = 0/756$)؛ بین الگوی ارتباطی گفت و شنود با انعطاف پذیری شناختی رابطه مثبت و معنادار ($P < 0/01$; $r = 0/935$)؛ بین الگوی ارتباطی همنوایی با انعطاف پذیری شناختی رابطه مثبت و معنادار ($P < 0/01$; $r = 0/610$)؛ بین انعطاف پذیری شناختی با تفکر انتقادی رابطه مثبت و معنادار ($P < 0/01$; $r = 0/733$)؛ بین انعطاف پذیری شناختی با شادکامی رابطه مثبت و معنادار ($P < 0/01$; $r = 0/69$)؛ بین تفکر انتقادی با شادکامی رابطه مثبت و معنادار ($P < 0/01$; $r = 0/938$) وجود دارد.

قبل از تحلیل داده‌ها با استفاده از روش آماری تحلیل مسیر ابتدا فرض‌های بهنجاری چندمتغیری، خطی بودن، هم خطی چندگانه و استقلال خطاها از آزمون تایید شدند. جهت

جدول ۳. شاخص‌های برازش مدل اصلاح شده			
شاخص‌های برازش	میزان	ملاک	تفسیر
مطلق	کای اسکور (χ^2)	۷۹/۱۳	-
	درجه آزادی (df)	۴۳	-
	سطح معناداری	۰/۰۰۱	کمتر از ۰/۰۵
	نسبت کای اسکور به درجه آزادی (χ^2/df)	۷۹/۱۳ بخش بر ۴۳	کمتر از ۳
	شاخص نیکویی برازش (GFI)	۰/۹۰۹	بیشتر از ۰/۹۰
	شاخص نیکویی برازش اصلاح شده (AGFI)	۰/۸۵۹	بیشتر از ۰/۸۵
تطبیقی	شاخص برازش نسبی (RFI)	۰/۹۳۱	بیشتر از ۰/۹۰
	شاخص برازش افزایشی (IFI)	۰/۹۱۹	بیشتر از ۰/۹۰

شاخص برازش تطبیقی (CFI)	۰/۹۲۱	بیشتر از ۰/۹۰	برازش مطلوب
شاخص توکلر-لوپس (TLI)	۰/۹۲۷	بیشتر از ۰/۹۰	برازش مطلوب
شاخص برازش هنجار شده (NFI)	۰/۹۱۸	بیشتر از ۰/۹۰	برازش مطلوب
مقتصد ریشه میانگین مربعات خطای برآورد (RMSEA)	۰/۰۳۴	کمتر از ۰/۱	برازش مطلوب
شاخص برازش مقتصد هنجار شده (PNFI)	۰/۶۵۹	بیشتر از ۰/۵۰	برازش مطلوب
شاخص نیکویی برازش مقتصد (PGFI)	۰/۶۵۲	بیشتر از ۰/۵۰	برازش مطلوب

$RFI = ۱$ است که همگی نشان دهنده برازش مطلوب و تأیید مدل پژوهش می‌باشند. با توجه به شاخص‌های کمی برازش می‌توان نتیجه گرفت که مدل نظری تحقیق قابل قبول است. برای آزمون فرضیه پژوهش از شاخص جزئی p -value استفاده شده است و شرط معنی‌دار بودن یک رابطه این است که مقدار این شاخص برای رابطه مورد نظر کمتر از ۰/۰۵ باشد. بنابراین فرضیه اصلی پژوهش مبنی بر اینکه مدل مبتنی بر رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده با گرایش به تفکر انتقادی و شادکامی با نقش میانجی انعطاف‌پذیری شناختی در دانش‌آموزان از برازش کافی برخوردار است، تأیید می‌شود. جدول ۴ نتایج حاصل از روش بوت‌استرپ در برنامه ماکرو، آزمون پریچر و هیز (۲۰۰۸) را برای روابط میانجی نشان می‌دهد.

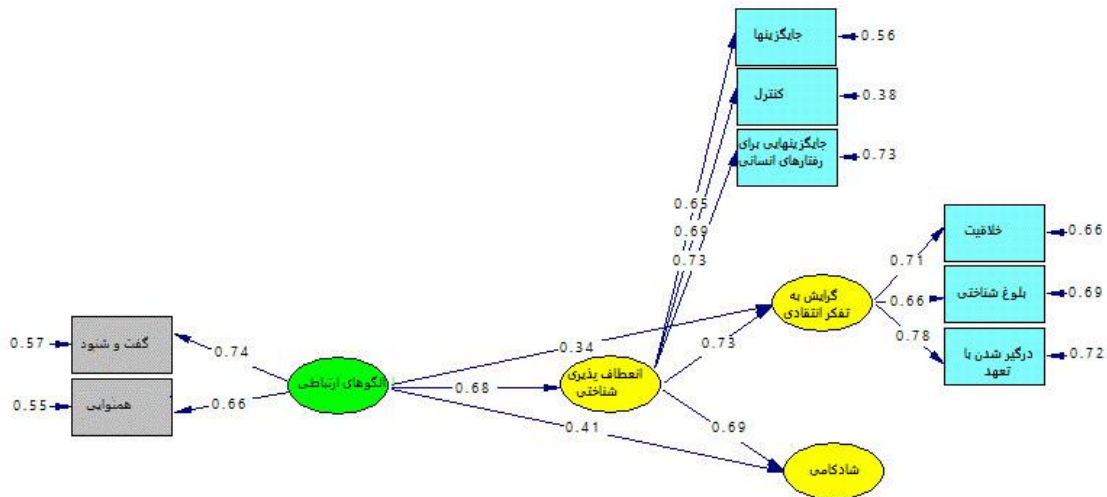
داده‌های جدول ۳ نشان می‌دهد مقدار آماره χ^2 برابر با ۷۹/۱۳ با درجه آزادی ۴۳ است. حاصل تقسیم کای‌اسکوئر بر درجه آزادی مقدار ۱/۸۴ و کمتر از ۳ هست که حاکی از برازش عالی مدل می‌باشد. مقدار شاخص نیکویی برازش $GFI = ۰/۹۰۹$ و نشان دهنده برازش مطلوب مدل است. مقدار شاخص نیکویی برازش اصلاح‌شده $AGFI = ۰/۸۵۹$ می‌باشد که بزرگتر از ۰/۸۵ است، بنابراین مدل از برازش مطلوب برخوردار است. مقدار ریشه میانگین مربعات خطای برآورد $RMSEA = ۰/۰۳۴$ می‌باشد و با توجه به اینکه کمتر از ۰/۱ است، مطلوب بوده و نشان دهنده تأیید مدل پژوهش می‌باشد. مقادیر شاخص برازش هنجار $NFI = ۰/۹۱۸$ ، شاخص توکلر-لوپس $TLI = ۰/۹۱۹$ و شاخص برازش تطبیقی $CFI = ۰/۹۲۱$ و شاخص برازش نسبی $PGFI = ۰/۶۵۲$

جدول ۴. برآورد مسیرهای غیرمستقیم موجود در مدل با استفاده از بوت‌استرپ

مسیر	مقدار	حد بالا	حد پایین	سطح فاصله	اطمینان		
متغیر برون‌زا	متغیر واسطه	متغیر درون‌زا	برآورد	معناداری	اطمینان		
الگوهای ارتباطی	انعطاف‌پذیری شناختی	گرایش به تفکر انتقادی	۰/۴۵۹	۰/۱۴۱	۰/۲۸۵	۰/۰۰۶	۰/۹۵
الگوهای ارتباطی	انعطاف‌پذیری شناختی	شادکامی	۰/۴۶۹	۰/۳۸۳	۰/۰۹	۰/۰۰۱	۰/۹۵

5 Tucker-Lewis Index (TLI)
6 Comparative Fit Index (CFI)
7 Relative Fit Index (RFI)

1 Goodness of Fit Index (GFI)
2 Adjusted Goodness of Fit Index (AGFI)
3 Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA)
4 Normed Fit Index (NFI)

Chi-Square=79.13 , df=43, P-value=0.00000, RMSEA=0.034

نمودار ۱. مدل نهایی در حالت استاندارد

اثر متغیر الگوهای ارتباطی بر شادکامی با میانجی‌گری انعطاف‌پذیری شناختی ضریب اثر غیرمستقیم ۰/۴۶۹ برآورد شده است که در سطح اطمینان ۰/۹۹ معنی‌دار می‌باشد؛ زیرا نتایج آزمون بوت‌استراپ برای اثر غیرمستقیم نشان داد که حد پایین و حد بالای این ضریب مسیر، صفر را دربر نمی‌گیرد (۰/۱۴۱ ~ ۰/۲۸۵، ۹۵ درصد CI). بنابراین نقش متغیر میانجی انعطاف‌پذیری شناختی در فرضیه پژوهش مورد تایید واقع می‌شود. در جدول ۵، ضرایب اثر مستقیم و سطح معنی‌داری بین متغیرهای پژوهش آورده شده است.

بر اساس نمودار ۱ و جدول ۴، برای بررسی اثر متغیر الگوهای ارتباطی بر گرایش به تفکر انتقادی با میانجی‌گری انعطاف‌پذیری شناختی ضریب اثر غیرمستقیم ۰/۴۵۹ برآورد شده است که این ضریب مسیر در سطح اطمینان ۰/۹۹ معنی‌دار می‌باشد؛ زیرا نتایج آزمون بوت‌استراپ برای اثر غیرمستقیم نشان داد که حد پایین و حد بالای این ضریب مسیر، صفر را دربر نمی‌گیرد (۰/۳۸۳ ~ ۰/۰۹، ۹۵ درصد CI). بنابراین نقش متغیر میانجی انعطاف‌پذیری شناختی در فرضیه حاضر مورد تایید واقع می‌شود. بر اساس نمودار ۱ و جدول ۴، برای

جدول ۵. برآوردهای مربوط به تأثیرات مستقیم متغیرهای مدل

مسیر	ضرایب استاندارد	خطای معیار	نسبت بحرانی	سطح معنی‌داری
الگوهای ارتباطی ----> تفکر به تفکر انتقادی	۰/۳۴	۰/۲۶۷	۴/۳۲	۰/۰۰۰۵
الگوهای ارتباطی ----> شادکامی	۰/۳۵	۰/۳۴۱	۴/۳۳	۰/۰۰۰۵
انعطاف‌پذیری شناختی ----> تفکر به تفکر انتقادی	۰/۷۳	۰/۲۳۱	۸/۷۱	۰/۰۰۰۵
انعطاف‌پذیری شناختی ----> شادکامی	۰/۶۹	۰/۲۴۵	۷/۶۷	۰/۰۰۰۵
الگوهای ارتباطی ----> انعطاف پذیری شناختی	۰/۶۸	۰/۱۲۹	۷/۶۶	۰/۰۰۰۵

محاسبه شده است که نشان می‌دهد همبستگی مطلوب است. آماره t آزمون ۷/۶۱ نیز بزرگتر از مقدار بحرانی t در

بر اساس نمودار ۱ و جدول ۵، قدرت اثر مستقیم الگوهای ارتباطی خانواده بر انعطاف‌پذیری شناختی برابر با ۰/۶۳

در تبیین این یافته لازم به ذکر است که در خانواده‌های انعطاف پذیر، رهبری و مدیریت خانواده به صورت دموکراتیک است و کمتر حالت استبدادی به خود می‌گیرد و اعضای جوانتر خانواده نیز در تصمیم‌گیری‌ها مشارکت می‌کنند. در خانواده‌های منعطف، نقش‌ها، قوانین و سلسله مراتب افراد از انعطاف‌پذیری مطلوبی برخوردار است بنابراین هنگام رویارویی با موضوعات مختلف، در گستره زیادی از مسائل بین اعضای خانواده گفتگو صورت می‌پذیرد و اعضای خانواده با هم به حل مسئله می‌پردازند. اگر فرزندان احساس کنند مورد پذیرش والدین هستند، قوانین، انضباط و سلسله مراتب خشک و غیر قابل تغییر بر فضای خانواده حکم‌فرما نیست و در رویارویی با مسائل مختلف نظر آنها به عنوان یکی از ارکان تصمیم‌گیری در خانواده محسوب می‌شود و بندرت به آنها دستورات دیکته می‌شود و با اشتیاق در حل مسئله مشارکت می‌ورزند. از آنجاکه لازمه حل مسئله فکر کردن به شقوق مختلف است، می‌توان گفت لازمه حل مسئله خلاقیت و بلوغ شناختی نیز است که از جمله ابعاد تفکر انتقادی به شمار می‌رود. همچنین، انیس (۲۰۰۱) تفکر انتقادی را به‌عنوان نوعی از تفکر منطقی و مستدل تعریف می‌کند که در تصمیم‌گیری، قبول باورها و یا انجام امور دخالت دارد. با توجه به این تعریف، طبیعی است گرایش به تفکر انتقادی در فرزندان خانواده‌های با گفت و شنود بالا بیشتر باشد، چراکه در چنین خانواده‌هایی تعامل و ارتباط سالم میان اعضای خانواده برای پربار و لذت بخش بودن زندگی، امری اساسی است و تمام اعضا به شرکت آزادانه و راحت در تعامل و بحث در زمینه طیف گسترده‌ای از موضوعات تشویق می‌شوند و دامنه وسیعی از موضوعات را مورد تبادل نظر قرار می‌دهند و با همفکری هم تصمیمات مربوط به خانواده را اتخاذ می‌کنند. در نتیجه، زمینه تفکر منطقی، قدرت استدلال، حقیقت‌جویی، تحلیلگری و رفتارهای مستقلانه برای فرزندان، بیشتر فراهم خواهد شد.

یافته‌های این مطالعه نشان داد بین الگوهای ارتباطی خانواده با شادکامی مثبت و معنادار وجود دارد. این یافته همسو با مطالعه رودی (۱۳۹۴) و فولادچنگ (۱۳۹۴) است. نتیجه مطالعه قدومی زاده و لطیفیان (۱۳۹۰) است. نتیجه مطالعه قدومی زاده و فولادچنگ (۱۳۹۴) بیانگر این بود که جهت‌گیری گفت و شنود خانواده به طور مثبت و جهت‌گیری هم‌نوایی به طور منفی گرایش به تفکر انتقادی را پیش‌بینی می‌کند. کورش‌نیا و لطیفیان (۱۳۹۰) نیز نشان دادند موقعیت‌های متفاوتی که خانواده‌ها در طول دو بعد جهت‌گیری هم‌نوایی و جهت‌گیری گفت‌و‌شنود دارند، می‌تواند در شکل‌گیری تفکر انتقادی فرزندان مؤثر باشد.

سطح خطای ۰/۰۵ یعنی ۱/۹۶ بوده و نشان می‌دهد همبستگی مشاهده شده معنادار است. بنابراین می‌توان گفت الگوهای ارتباطی خانواده بر انعطاف‌پذیری شناختی دانش‌آموزان اثر مستقیم دارد و از لحاظ آماری معنادار است. قدرت اثر مستقیم انعطاف‌پذیری شناختی بر گرایش به تفکر انتقادی برابر با ۰/۷۳ محاسبه شده است که نشان می‌دهد همبستگی مطلوب است. آماره t آزمون ۸/۷۱ نیز بزرگتر از مقدار بحرانی t در سطح خطای ۰/۰۵ یعنی ۱/۹۶ بوده و نشان می‌دهد همبستگی مشاهده شده معنادار است. بنابراین می‌توان گفت انعطاف‌پذیری شناختی بر گرایش به تفکر انتقادی دانش‌آموزان اثر مستقیم دارد و از لحاظ آماری معنادار است. قدرت اثر مستقیم انعطاف‌پذیری شناختی بر شادکامی برابر با ۰/۶۹ محاسبه شده است که نشان می‌دهد همبستگی مطلوب است. آماره t آزمون ۷/۶۷ نیز بزرگتر از مقدار بحرانی t در سطح خطای ۰/۰۵ یعنی ۱/۹۶ بوده و نشان می‌دهد همبستگی مشاهده شده معنادار است. بنابراین می‌توان گفت انعطاف‌پذیری شناختی بر شادکامی دانش‌آموزان اثر مستقیم دارد و از لحاظ آماری معنادار است.

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعه حاضر با هدف تعیین برآزش مدل مبتنی بر رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده با گرایش به تفکر انتقادی و شادکامی با نقش میانجی انعطاف‌پذیری شناختی در دانش‌آموزان انجام شد. یافته‌های این مطالعه نشان داد بین الگوهای ارتباطی خانواده با گرایش به تفکر انتقادی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. این یافته همسو با مطالعه قدومی زاده و فولادچنگ (۱۳۹۴) و کورش‌نیا و لطیفیان (۱۳۹۰) است. نتیجه مطالعه قدومی زاده و فولادچنگ (۱۳۹۴) بیانگر این بود که جهت‌گیری گفت و شنود خانواده به طور مثبت و جهت‌گیری هم‌نوایی به طور منفی گرایش به تفکر انتقادی را پیش‌بینی می‌کند. کورش‌نیا و لطیفیان (۱۳۹۰) نیز نشان دادند موقعیت‌های متفاوتی که خانواده‌ها در طول دو بعد جهت‌گیری هم‌نوایی و جهت‌گیری گفت‌و‌شنود دارند، می‌تواند در شکل‌گیری تفکر انتقادی فرزندان مؤثر باشد.

اندیشه به موارد دیگر و ارزش داوری کردن به‌طور معقول است. چنانکه مشخص است، این ویژگی‌های تفکر انتقادی در مؤلفه‌های انعطاف‌پذیری شناختی نیز قابل شناسایی است. به عنوان مثال، مؤلفه جایگزین‌ها به توانایی ایجاد چندین راه‌حل جایگزین برای موقعیت‌های سخت اشاره دارد. همچنین، متفکر انتقادی با درونی کردن شایستگی‌های تفکر نقادانه در خود در زمینه طرح پرسش‌ها و مسائل اساسی، جمع‌آوری و سنجش اطلاعات مرتبط، بیان نتایج و راه‌حل‌های مستدل و ارزیابی آن‌ها، اندیشیدن روشنفکرانه در نظام‌های فکری جایگزین و شناسایی مفروضات، دلالت‌ها و پیامدهای آن‌ها و همچنین برقراری ارتباط مؤثر با دیگران به‌منظور کشف راه‌حل‌های مسائل پیچیده توانایی می‌یابد. از منظر پل و الدر (۲۰۰۰) تفکر انتقادی به‌منزله شیوه‌ای از تفکر درباره هر موضوع یا مسئله‌ای است که طی آن فرد متفکر کیفیت و نحوه تفکر خود را از طریق کاربرد ماهرانه ساختارهای شناختی بهبود می‌بخشد و معیارها و شاخص‌های عقلانی را بر آن استوار می‌سازد. لازم‌ه درگیر شدن در این فرایند فکری، برخورداری از ویژگی انعطاف‌پذیری شناختی است و حاصل، آن است که فرد به یک متفکر کاملاً پرورش یافته تبدیل می‌شود.

یافته‌های این مطالعه نشان داد بین انعطاف‌پذیری شناختی با شادکامی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. این یافته همسو با مطالعه حسینی و همکاران (۱۳۹۴) بود که نشان دادند انعطاف‌پذیری شناختی باعث می‌شود که شادکامی ذهنی افراد حفظ گردد. نتیجه مطالعه دمیرتاش (۲۰۲۰) نیز در تأیید و در راستای این یافته بود که نشان داد انعطاف‌پذیری شناختی با شادکامی همبستگی مثبت دارد. در واقع، افراد انعطاف‌پذیر با داشتن خلق‌سازش‌پذیر و آسان، باعث فراخوانی پاسخ‌های مثبت از جانب دیگران می‌شوند. این افراد نه تنها از مهارت‌های بین فردی خوبی برخوردار هستند، بلکه در همان ابتدا نشانه‌هایی از مهارت‌های مقابله‌ای را نشان می‌دهند. با رشد انعطاف‌پذیری شناختی، افراد به توانایی بیشتری دست می‌یابند تا از رویکردهای شناختی مانند ارزیابی مجدد استفاده کرده و هیجانات خود را تنظیم کنند. در نتیجه، ناراحتی کمتر و شادمانی بیشتری را تجربه

ابعاد سازگاری و الگوهای ارتباطی خانواده (گفت و شنود و همنوایی)، پیش‌بینی‌کننده شادکامی هستند. این یافته همچنین در راستای مطالعه کیم و کانگ (۲۰۰۸) است مبنی بر اینکه کود کان دختر برون‌گرا که ارتباط صمیمی با والدین داشتند، بیشترین میزان شادمانی را احساس می‌کردند.

بر اساس نظر فیتزپاتریک و ریچی (۱۹۹۴)، خانواده‌هایی که گفت‌شنود و همنوایی بالایی دارند، از یک سو علاقه به ارتباط‌های باز و کشف باورهای تازه وجود دارد و از سوی دیگر در این خانواده‌ها، حفظ سلسله مراتب موجود اهمیت دارد. پدر و مادر ضمن علاقه فراوان به فرزندان و اظهار نظراتشان، خودشان تصمیم‌گیرنده نهایی خانواده به شمار می‌روند. فرزندان این خانواده‌ها یاد می‌گیرند که برای گفت و شنودهای خانواده ارزش قائل باشند و ارزش‌ها و عقاید والدین خود را به کار بندند. وقتی اعضای خانواده بتوانند نیازهای همدیگر را در جهت هدف فردی و جمعی خود تامین نمایند، انسجام خانواده افزایش می‌یابد که همچون یک نیروی انگیزشی موجب پیوند عاطفی شده و افزایش نشاط و شادمانی می‌شود. وقتی در اثر گفت‌وگو، با عنایت به مولفه‌های گوش‌دادن و همدلی، پیوند عاطفی در خانواده شکل می‌گیرد، تاثیر آن به صورت متقابل، موجب ارتقای فضای گفتگو و انسجام می‌شود و این سیکل همچنان رو به تکامل ادامه می‌یابد. بر این اساس، گفت‌وگو، پیوند عاطفی و انسجام خانواده به عنوان متغیرهایی مطرح می‌شوند که با یکدیگر همبستگی مثبت و بالایی دارند و همدیگر را تسهیل می‌کنند و موجب سلامت خانواده و افزایش شادی و نشاط در فرزندان می‌شود.

یافته‌های این مطالعه نشان داد بین انعطاف‌پذیری شناختی با تفکر انتقادی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. این یافته همسو با مطالعه گونر و گوکچی (۲۰۲۱) است که نشان دادند گرایش به تفکر انتقادی و انعطاف‌پذیری شناختی بر یکدیگر تأثیر مثبت و معناداری دارند. انیس (۱۹۸۷) معتقد است برای تفکر انتقادی موفقیت‌آمیز چند ویژگی یا مهارت وجود دارد که از جمله آن‌ها جستجوی شقوق مختلف، انعطاف‌پذیری و بدون تعصب بودن، استنتاج یا تعمیم از تعدادی مشاهده یا

References

- Adibi, M., & Gorji, Y. (2017). The effect of solution-oriented group training on the happiness of fatherless girls. *community health* 10(3). 1-10.
- Argyle, M. (2005). *Psychology and religion: An introduction*. Routledge.
- Argyle, M., & Lu, L. (1990). The happiness of extraverts. *Personality and individual differences*, 11(10), 1011-1017.
- Argyle, M., Martin, M., & Crossland, J. (1989). Happiness as a function of personality and social encounters. *Recent advances in social psychology: An international perspective*, 189-203.
- Bagheri, M., Athar, O., Kohan, M., & Mohammadi Kia, S. A. (2019). The relationship between tendency to critical thinking and clinical reasoning skills of residents of Isfahan University of Medical Sciences. *Iranian Journal of Medical Education*. 19(82). 259-270.
- Bahrami, M., & Khoshbat, F. (2015). The role of family communication patterns in the self-concept of middle school students in Shiraz. *Family research*. 11(2). 256-237.
- Demirtaş, A. S. (2020a). Cognitive flexibility and mental well-being in Turkish adolescents: The mediating role of academic, social and emotional self-efficacy. *Anales De Psicología/Annals of Psychology*, 36(1), 111-121.
- Demirtaş, A. S. (2020b). Optimism and happiness in undergraduate students: Cognitive flexibility and adjustment to university life as mediators. *Anales De Psicología/Annals of Psychology*, 36(2), 320-329.
- Dennis, J. P., & Vander Wal, J. S. (2010). The cognitive flexibility inventory: Instrument development and estimates of reliability and validity. *Cognitive therapy and research*, 34(3), 241-253.
- Farahmand, S., & Fouladcheng, M. (2017). Causal explanation of academic vitality based on family communication patterns: the mediating role of emotional expressiveness. *Quarterly journal of evolutionary psychology: Iranian psychologists*. 13(51). 269-257.
- Fatehi, A. A., Yousefi, F., & Malekizadeh, A. A. (2020). The mediating role of moral identity in the relationship between family communication patterns and happiness. *Transformational psychology: Iranian psychologists*. 16(64). 364-351.
- Firouzfard, I., Faghihi, A., & Erfani, N. (2020). Compilation of environmental ethics model based on care thinking through critical thinking

می‌کنند. افرادی که خودانعطاف‌پذیری دارند، دارای سازگاری دائم با محیط هستند و به‌طور بهینه‌ای تکانه‌ها، هیجانات و تمایلات‌شان را تنظیم می‌کنند. این افراد نه تنها کاردان بوده، بلکه برای حل مشکلات خود، راهی می‌یابند. همچنین افراد با انعطاف‌پذیری بالا، زمانی که در یک خلق منفی گرفتار می‌شوند، می‌توانند از دیگران کمک بگیرند و به همین ترتیب زمانی که در خلق مثبت هستند، افراد اطرافشان این را درک کرده و تحت تأثیر هیجانات مثبت آنها قرار می‌گیرند.

یافته‌های این مطالعه نشان داد انعطاف‌پذیری شناختی در رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده با گرایش به تفکر انتقادی و شادکامی دانش‌آموزان نقش میانجی دارد. باتوجه به برآزش مدل مطرح شده انتظار می‌رود تأثیر عواملی همچون الگوهای ارتباطی خانواده و انعطاف‌پذیری شناختی طی مطالعات آزمایشی بر افزایش شادکامی و گرایش به تفکر انتقادی در دانش‌آموزان مورد توجه محققان و برنامه‌ریزان تعلیم و تربیت و مشاوران قرار گیرد.

موازین اخلاقی

در این پژوهش موازین اخلاقی شامل اخذ رضایت آگاهانه، تضمین حریم خصوصی و رازداری رعایت شد. با توجه به شرایط و زمان تکمیل پرسشنامه‌ها ضمن تأکید به تکمیل تمامی سؤال‌ها، شرکت‌کنندگان در مورد خروج از پژوهش مختار بودند. پس از اتمام پژوهش گروه گواه نیز تحت مداخله قرار گرفتند.

تشکر و قدردانی

نویسندگان پژوهش حاضر بر خود لازم دانستند که از کلیه افرادی که در پژوهش شرکت نمودند، کمال تشکر و سپاس خود را ابراز نمایند.

مشارکت نویسندگان

این پژوهش در طراحی، مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، گردآوری داده‌ها، تحلیل آماری داده‌ها، پیش‌نویس، ویراستاری و نهایی سازی نقش داشت.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان، این مقاله حامی مالی و تعارض منافع ندارد.

- Koesten, J., Schrodt, P., & Ford, D. J. (2009). Cognitive flexibility as a mediator of family communication environments and young adults' well-being. *Health Communication*, 24(1), 82-94.
- Kohandani, M., & Abolmaali Alhosseini, Kh. (2017). Factor structure and psychometric properties of the Persian version of Dennis, Vanderwaal and Jillon cognitive flexibility questionnaire. *Psychological methods and models*, 8(29), 53-70.
- Koroshnia, M., & Latifian, M. (2011). Investigating the relationship between the cultural values of the society and the critical thinking tendencies of students by mediating the dimensions of family and professor communication patterns. *Journal of Education and Learning Studies*, 3(2), 134-103.
- Luhmann, M., Necka, E. A., Schönbrodt, F. D., & Hawkley, L. C. (2016). Is valuing happiness associated with lower well-being? A factor-level analysis using the Valuing Happiness Scale. *Journal of research in personality*, 60, 46-50.
- Maleki Avarsin, S., Seyed Kalan, S. M., Ayari, L., & Karimianpour, Gh. (2016). Comparison of students' tendency towards critical thinking and creativity and innovation based on social atmosphere. *Thought and Child Magazine*, 6(2), 99-120.
- Malkoç, A., & Kesen Mutlu, A. (2019). Mediating the effect of cognitive flexibility in the relationship between psychological well-being and self-confidence: A study on Turkish university students.
- Marzifar, A. (2020). The role of auditing family communication patterns and dark personality traits in the diagnosis of mobile phone addiction in students. *Journal of New Advances in Behavioral Sciences*, 5(43), 12-1.
- Ozcan, D., & Esen, B. (2016). The Investigation of Adolescents' Cognitive Flexibility and Self-Efficacy. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 7 (24), 1, 10.
- Ricketts, J. C. (2003). The efficacy of leadership development, critical thinking dispositions, and student academic performance on the critical thinking skills of selected youth leaders (Doctoral dissertation, University of Florida).
- Rouzbehi, M. (2012). The mediating role of adjustment for family communication patterns and happiness in high school students. Islamic Azad University - Islamic Azad University Maroodasht Branch - Faculty of Psychology and Educational Sciences.
- Soltani, E., Share, H., Bahrainian, S. A. M. & Farmani, A. (2013). The mediating role of of second year high school students in Hamadan city. *Scientific Quarterly Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 9(1), 25-40.
- Ghanbari Hashemabadi, B. A., Garavand, H., Mohammadzade Ghasr, A., & Hosseini, S. A. A. (2012). Investigating the relationship between critical thinking and self-directed learning in Mashhad nursing and midwifery students and its role in academic success. *Journal of Yazd Center for Studies and Development of Medical Sciences Education*, 7(4), 15-27.
- Ghodoumizadeh, F., & Fouladcheng, M. (2015). The mediation of students' religious orientation in the relationship between family communication patterns and critical thinking tendency. *Applied problems of Islamic education and training*, 1(1), 132-107.
- Guner, P., & Gokçe, S. (2021). Linking critical thinking disposition, cognitive flexibility and achievement: Math anxiety's mediating role. *The Journal of Educational Research*, 114(5), 458-473.
- Haghighi, F., Pak, R., & Bafande, H. (2019). Comparison of executive function and cognitive flexibility and theory of mind in orphanage and non-orphanage children. *Development of psychology*, 8(3), 29-36.
- Hanson, T. A., & Olson, P. M. (2018). Financial literacy and family communication patterns. *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 19, 64-71.
- Hosseini, J., Mahdavi Neysiani, Z., Hashemi, Sh. S. & Abbasi, Sh. (2015). Investigating the relationship between cognitive flexibility and psychological toughness with mental happiness and job burnout in working women heads of households. National conference of knowledge and technology of educational sciences, social studies and psychology of Iran. Tehran.
- Kato, T. (2012). Development of the coping flexibility scale: evidence for the coping flexibility hypothesis. *Journal of counseling psychology*, 59(2), 262.
- Khoshsorour, S., & Mikaeili, N. (2021). The role of social comparison, interpersonal sensitivity and cognitive flexibility in predicting disordered eating attitudes in female students. *Social psychology research*, 11(43), 166-141.
- Kim, Y. H., & Kang, M. H. (2008). Relationships among children's happiness, personality types and parents-child communication patterns. *Korean Journal of Child Studies*, 29(6), 35-54.
- Koerner, A. F., & Fitzpatrick, M. A. (2002). Toward a theory of family communication. *Communication theory*, 12(1), 70-91.

cognitive flexibility in the relationship between coping styles and resilience with depression, *Journal of Research Bulletin in Medical Sciences*. 18(2). 96-88.

Yazdi, A. S. D., & Abolmaali, K. (2014). Effectiveness of happiness teaching with Fordyce method on belonging to school of students.

